

NİKOLAY VASİLYEVIÇ GOGOL
Ölü Canlar

- © 2007 İletişim Yayıncılık A.Ş., Dünya Klasikleri / 1. BASIM
2007-2012, İstanbul (3 baskı)
- © 2015 İletişim Yayıncılık A.Ş., İletişim Klasikleri / 2. BASIM
2015-2018, İstanbul (4 baskı)

Мёртвые Души

- © Önsöz: Mihail M. Bahtin, “Verbal Art and the Folk Culture of Laughter”, *Iskustvo slova i narodnaya kul'tura (Rabelais i Gogol)* [Verbal art and folk culture (Rabelais and Gogol)], *Kontekst* 1972, Nauka, Moskova, 1973.
- © Sonsöz: Viktor Şklovski, “The Literary Genre of *Dead Souls*”, *Povesti o proze*, Moskova, 1966.

İletişim Yayınları 1264 • İletişim Klasikleri 37

ISBN-13: 978-975-05-2960-3

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 3. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

2. Baskı 2022, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Aleksander Orłowski, “Troykadaki Yolcu”, 1819

UYGULAMA Hüsnu Abbas

DÜZELTİ Beyza Altay, Ümran Küçükislamoglu

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NIKOLAY VASİLYEViÇ GOGOL

Ölü Canlar

Bir Epik Şiir

Мёртвые Души

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

YAZARIN VE MİHAİL M. BAHTİN'İN ÖNSÖZLERİ,
VİKTOR ŞKLOVSKİ'NİN SONSÖZÜ
VE YAZARIN KİTABA DAİR MEKTUPLARIYLA

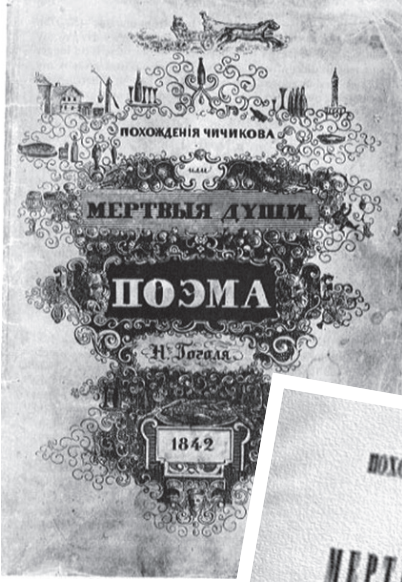
NIKOLAY VASILYEVİÇ GOGOL 31 Mart 1809'da Ukrayna'nın Poltava şehrine bağlı Sorocintzi'de doğdu. 1821'de Kiev yakınlarındaki Nezhin Yüksek Okulu'na kaydoldu. 1828'de buradan mezun olduktan sonra St. Petersburg'a yerleşti. Bir dergide yayımlanan şiiri "Hans Küchelgarten" nedeniyle bir süre eleştirilere maruz kaldıktan sonra, derginin bütün nüshalarını satın alarak yakıp Kuzey Almanya seyahatine çıktı, geri dönünce devlet hizmetine girdi. Bu dönemde edebiyat dergilerinde hikâyeleri yayımlanan Gogol, 1831'de devlet hizmetinden ayrıldı ve bir kız enstitüsünde tarih öğretmenliği yapmaya başladı. Aynı yıl yayımladığı, Ukrayna hakkındaki hikâyelerinin ilk cildi olan *Dikanka Yakınlarında Bir Çiftlikte Akşam Toplantıları*, Gogol'ü istediği başarıya yaklaştırdı, kitabın ertesi yıl yayımlanan ikinci cildi ise bu başarıya erişmesini sağladı. 1834'te yakın çevresi sayesinde St. Petersburg Üniversitesi'ndeki Dünya Tarihi kürsüsüne atandı, ama bu alanda başarılı olamayınca yeniden edebiyata yöneldi ve 1835'te *Mirgorod* isimli kitapta topladığı hikâyelerini iki cilt halinde yayımladı. 15. yüzyıl Ukrayna Kazakları'nın yaşamını anlattığı "Taras Bulba" ve en bilinen hikâyelerinden olan "Burun" bu kitaptadır. Aynı yıl "Bir Delinin Hatıra Defteri", "Neva Bulvarı", "Portre" gibi hikâyelerinin ve denemelerinin yer aldığı *Arabeskler* isimli bir kitap daha yayımladı. Bu süreçte, *Müfettiş* ve *Bir Evlenme* isimli iki oyununu kaleme aldı. 1836'da ülkesini terk eden Gogol, on iki yılını yurtdışında geçirdi, Rusya'ya dönüşleri kısa süreli oldu. 1837'de İsviçre'de *Ölü Canlar*'ın ilk bölümünü yazmaya başladı. 1838'de Roma'ya gitti ve burada, verem hastası bir prensle olan dostluğunu anlattığı *Bir Villadaki Geceler*'i yazdı. 1840'ta Rusya'ya döndü, *Ölü Canlar*'ın ilk kısmını dostlarıyla paylaştıktan sonra İtalya'ya gitti ve en meşhur hikâyelerinden "Palto"yu tamamladı. 1842'de tekrar Rusya'ya dönen yazarın *Ölü Canlar* romanının birinci bölümü bu yıl yayımlandı. 1847'de *Dostlarla Mektuplaşmalardan Seçme Bölümler* isimli kitabı yayımlanan Gogol, ertesi yıl Kudüs'e hacca gittikten sonra bir süre manastırlarda yaşadı ve 1852'de Moskova'ya döndü. 24 Şubat 1852 gecesi, aralarında *Ölü Canlar*'ın ikinci cildinin müsveddelerinin de bulunduğu bütün elyazmalarını yaktı. Ağır bir bunalım içinde yatağa düştü, yemek yemeyi kesti ve 4 Mart 1852'de, kırk üç yaşında hayatını kaybetti.

İÇİNDEKİLER

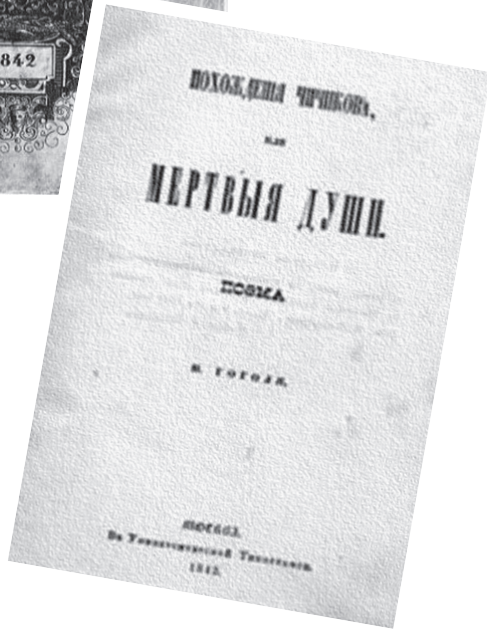
ROMANA DAİR GÖRSELLER	7
KRONOLOJİ	13
ÖNSÖZ	
SÖZ SANATI VE KAHKAHANIN	
HALK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ / MIHAIL M. BAHTIN	21

Ölü Canlar

<i>Yazardan Okura</i>	31
<i>Birinci Cilt</i>	35
<i>İkinci Cilt</i>	287
SONSÖZ	
ÖLÜ CANLAR'IN EDEBİ TÜRÜ / VİKTOR ŞKLOVSKİ	431
GOGOL'ÜN MEKTUPLARINDAN	437

Ölü Canlar'ın 1842'de yapılan ilk baskısının Gogol'ün tasarladığı kapağı ve iç kapağı.

Aleksandr Agin'in Ölü Canlar için yaptığı çizimler.

- Pilişkin (üstte).
- Manilov ve Çiçikov (sağ üstte).
- Sabakeviç (sağda).
- Çiçikov'un kaldığı otelin görevlileri (altta).

Yazardan Okura

Kim olursan ol, okurum, nerede olursan ol, hangi rütbede bulunursan bulun, istersen çok yüksek rütben nedeniyle saygın biri ol ya da toplumsal durumun sıradan olsun, Tanrı okuma yazma öğrenecek akli vermişse sana ve bu kitabım eline geçmişse, rica ediyorum, yardımcı ol bana. İlk baskısını okuduğumu sandığım önündeki bu kitapta toplumumuzdan bir insan anlatılmaktadır. Yurdumuz Rusya'da arabasıyla dolaşmakta, yüksek tabakadan insanlardan tutun da sıradan insanlara kadar her tür yurttaşımızla karşılaşmaktadır. Daha çok, Rus insanının eksik yanlarını, kusurlarını göstermek için anlattım onu, yoksa onun meziyetlerini, erdemlerini göstermek için değil. Çevresindeki insanların hepsini de aynı amaçla, zayıflıklarımızı ve eksik yanlarımızı göstermek için seçtim. Daha iyi insanları ve karakterleri öteki bölümlerde anlatacağım. Bu kitapta birçok şey doğru, yani olduğu gibi, Rus yurdunda gerçekleştiği gibi anlatılmamıştır. Çünkü her şeyi bilmem olanaksızdı. İnsanın yurdumuzda neler olup bittiğinin yüzde birini tek başına öğrenebilmesi için ona bir yaşam yeterli değildir. Ayrıca hamlığım, toyluğum ve aceleciliğim birçok yanlışlığa, hataya neden olmuştur; öyle ki, her sayfada düzeltilmesi gereken bir şeyler bulunmaktadır: Rica ediyorum senden okurum, düzelt yanlış-

larımı. Küçümseme bu işi. Ne denli yüksek kültürlü, üst tabakadan biri olursan ol, kitabım gözünde ne kadar değersiz olursa olsun, onu düzeltmek, onun üzerine düşünceni açıklamak senin için ne kadar küçük bir uğraş olursa olsun, rica ediyorum, yap bunu. Sen de, yüksek kültürlü olmayan, küçük rütbeli okurum, sen de bana bir şeyler öğretebilecek düzeyde biri olmadığımı düşünme. Yaşayan, dünyamızı gören, insanlarla karşılaşan her insan, başka hiç kimsenin fark etmediği bir şeyleri fark etmiş, başkalarının bilmediği bir şeyleri bilmiş olabilir. Bu nedenle, bildiklerinden yoksun bırakma beni. Bu kitapta, eğer onu dikkatle okuyacak olursan, üzerine bir şeyler söylemek isteyeceğin birçok yer dikkatini çekecek.

Sözgelimi, ne iyi olurdu, yaşam deneyimi ve bilgisi çok, kitabımda anlattığım insanların çevresini iyi bilen biri, kitabımla ilgili düşüncelerini tek sayfasını atlamadan belirtseydi; kalemi eline alıp önüne bir dosya kâğıdı koyduktan sonra okumaya başlasaydı kitabımı, birkaç sayfa okuduktan sonra kendi yaşamını da, karşılaştığı insanların yaşamını da, tanık olduğu bütün olayları da, kitabımda anlattıklarına benzer ya da farklı gördüğü, başkalarından duyduğu olayları şöyle bir aklından geçirseydi, düşüncelerini olduğu gibi kâğıda dökseydi, ne kadar çok olursa olsun, doldurduğu kâğıtları, kitabımın tümünü okumamış olsa bile, bana yollasaydı... Ne büyük bir iyilik yapmış olurdu bana! Değiş güzelliğine, anlatım güzelliğine özen göstermenin hiç gereği olmazdı. Burada deyiş değil, *işin aslı ve gerçek* önemli olurdu. Bana sitem etmek ya da beni azarlamak, hatta (neyi olursa olsun) bir şeyi anlatırken düşüncesizlik ettiğimi, yanlış şeyler söylediğimi, böylece insanımıza yarar sağlayayım derken ona kötülük yaptığımı kanıtlamak istese bile hiç önemi yok. Her şey için minnettar olacağım ona.

Her şeyden, yaşamdan da, kitabımda anlattığım insanlardan da (öğrenimiyle) uzaklaşmış, ama aralarında yaşadığı o insanları tanıyan yüksek tabakadan biri çıkarsa, bir kez daha okusa kitabımı, yaşamında karşılaştığı, yüksek tabakada tanık olduğu olayları anımsamaya çalışsa, her şeyi; benim anlattıklarım-la ortak yanları yok mudur, yüksek tabakada olup biten alt ta-

bakada da yinelenmekte midir, dikkatlice düşünse, bu da çok iyi olurdu. Bu arada aklına gelen her şeyi, yani yüksek tabakada olan, beni doğrulayan veya yalanlayan her şeyi gördüğü gibi, insanların kişilik yapılarını, eğilimlerini, alışkanlıklarını, (giysilerinden mobilyalarına, evlerinin duvarlarına kadar) buldukları ortamdaki hiçbir şeyi atlamadan anlatsa, çok daha iyi olurdu. Toplumumuzun rengi olan bu tabakadan insanları tanımam çok önemli. Rus dünyasını şöyle veya böyle, yapıtım için (hiç değilse yeterli gördüğüm ölçüde) öğrenemediğim sürece kitabımın sonraki ciltlerini yazamam.

Ayrıca, geniş hayal gücü olan veya insanların çeşitli durumlarda nasıl davranacaklarını hayalinde canlandırma ve çeşitli ortamlarda onları düşünsel yönden izleme yeteneği olan... Sözün kısası, okuduğu her yazarın düşüncesinin derinlerine inebilen veya yazarın düşüncesini geliştirebilen biri, kitabımdaki her kişiyi dikkatle izleyeydi ve bir durumda onun nasıl davranmak zorunda olduğunu, başlangıç göz önünde bulundurulduğunda, daha sonra durumunun nasıl olması, yeni olayların nasıl gelişmesi, benim anlattıklarımın nelerin eklenmesi gerektiğini söyleseydi benim için hiç fena olmazdı. Bu kitabın devamını yazarken bütün bunları çok daha değişik ve iyi bir biçimde dikkate alırdım.

İzlenimlerini benimle paylaşmak isteyenlerden çok önemli bir dileğim olacak: Bu arada yazdıklarımı kendileri kadar öğrenim görmüş, kendileriyle aynı zevklere ve düşüncelere sahip, birçok şeyi üstü kapalı da olsa, sezebilecek biri için yazdıklarını, bu nedenle nasıl yazacaklarını, ne yazacaklarını düşünmeden yazsınlar. Ama bununla birlikte, karşısındaki insanın kendilerinden çok düşük düzeyde öğrenim görmüş, neredeyse hiç okula gitmemiş biri olduğunu düşünsünler. İyisi mi, benim yerimde, ömrü kuş uçmaz kervan geçmez bir köyde geçmiş cahil, her şeyin apaçık anlatılması, her an onun akıl düzeyinin üstünde bir sözcük kullanmaktan çekinerek, bir çocukla konuşulur gibi konuşulması gereken biri olduğunu düşünsünler. Kitabımla ilgili izlenimlerini bana bildirmeyi düşünenler bu konuyu sürekli olarak göz önünde bulundurlarsa, uyarıları benim için düşündüklerinden daha anlamlı ve ilginç olacaktır.

Okurlarım arasında benim bu içten dileğimi dikkate alan, her şeyi benim dediğim gibi yapmak isteği duyanlar olursa, düşüncelerini bana şöyle ulaştırabilirler: Önce benim adıma bir paket yapsınlar, sonra başka bir pakete koysunlar bu paketi (buldukları yer hangisine yakınsa), ya doğrudan Petersburg'a, Petersburg Üniversitesi rektörü çok sayın Pyotr Aleksandroviç Plentsev adına ya da Moskova'ya, Moskova Üniversitesi profesörlerinden çok sayın Stepan Petroviç Şevıryov'a göndersinler.

Öte yandan, gazetecilere olduğu kadar, genelde edebiyat çevrelerine de kitabımla ilgili, bana akıl yönünden de, ruhsal yönden de büyük yararı olmuş önceki eleştirileri için, (insana özgü birtakım aşırılıklar ve yanlışlara karşın) müteşekkirim. Onların bu kez de eleştirilerini benden esirgememelerini rica ediyorum. Şuna inanmanızı içtenlikle istiyorum, onların beni uyararak, bana gerçekleri göstermek için söyledikleri her şeyi minnettarlıkla benimseyeceğim.

Birinci Cilt

BÖLÜM I

Genelde, ordudan ayrılmış bekâr yarbayların, piyade ve topçu yüzbaşılarnın, yaklaşık yüz kölesi olan toprak sahiplerinin, kıscası, orta sınıftan bey dedikleri bekâr erkeklerin kullandıkları türden oldukça güzel bir yaylı, N. ili merkezinde bir otelin avlu kapısından girdi. Yaylının yolcusu yakışıklı biri sayılmazdı, ama çirkin de değildi. Aşırı şişman da değildi, aşırı ince de. Yaşlı olduğu söylenemezdi, pek genç olduğu da. Kente gelişi bir olay olmamıştı, kimsece önemsenmemişti de. Yalnızca, otelin karşısındaki meyhanenin kapısında dikilen sarhoş iki Rus köylüsü aralarında (o da yaylının sahibiyile değil, daha çok yaylıyla ilgili) birkaç sözcük etmişlerdi, o kadar. Biri ötekine “Üf, şu tekerleklerle bak hele!” demişti. “Ne dersin, gerekirse, sence bu tekerleklerle Moskova’ya kadar gidebilir mi, gidemez mi?” Öteki cevap vermişti: “Gider,” “...ama sanırım Kazan’a kadar gidemez, değil mi?” Öteki “Hayır, Kazan’a kadar gidemez,” demiş, konuşma da burada bitmişti. Sonra, yaylı otelin kapısına doğru giderken; çizgili, hayli dar, kısa, beyaz pantolonlu, modaya uygun iddiasındaki frakının altından Tulsık işi tabanca biçiminde bronz iğneyle tutturulmuş takma yakalığı gözükken bir genç

ilgilenmişti onunla. Yaylının çevresinde şöyle bir dolanmıştı, her yanını gözden geçirmiş, o anda rüzgârın başından az kaldı uçurduğu şapkasını yakalamış, yoluna gitmişti.

Kapıya yaklaştığında yaylıyı otel meyhanesinin hizmetlisi, ya da Rus meyhanelerinde dedikleri gibi, meydancısı karşıladı. Bu meydancı öylesine kıpır kıpırdı, öylesine hareketliydi ki, nasıl bir yüzü olduğunu görmek, anlamak olası değildi. Elinde peçetesıyla, üzerinde yakası arkadan neredeyse ensesine dayanmış kalın pamuklu setresiyle, saçlarını savurarak rüzgâr gibi çıkmıştı kapıdan. Beyi, Tanrı'nın bu gecelik kendisine armağan ettiği odayı göstermek için çabucak, ahşap üst kata çıkardı. Herkesçe bilinen çeşidinden bir odaydı burası. Çünkü otel de herkesin bildiği çeşidinden bir oteldi. Yani taşra kentlerindeki, gelip geçici yolcuların iki ruble karşılığında bir geceliğine kiralandıkları, her köşesinden siyah erik kuruları gibi bakan tahtakurusu dolu, ayrıca sessiz sakin, ama aşırı meraklı birinin, otele yeni gelenle ilgili her ayrıntıyı öğrenmeye hevesli bir komşunun yerleşmiş olduğu bitişik odaya her zaman bir komodinle kapatılmış kapısı bulunan bir oda. Otelin dış görünümü içini de yansıtıyordu. İki katlı, çok uzun bir yapıydı. Alt katın sıvası yapılmamış, kötü hava koşullarıyla da, toz topraktan da iyice kararmış kirli kırmızı tuğlasıyla öylece bırakılmış; üst kat sarıya boyanmıştı. Altta boyunduruktu, ipti, koyun postuydu gibi şeylerin satıldığı dükkânlar vardı. Bu dükkânların köşede olanının, daha doğrusu, en köşedekinin penceresinde bir sbiten¹ semaveri duruyordu. Bu bakır sbiten semaveri insan yüzünü çok andırıyordu; öyle ki, uzaktan bakıldığında pencerede (biri simsiyah sakallı olmasa), iki semaver olduğu düşünülebilirdi.

Odasını gözden geçirirken yolcunun eşyalarını getirdiler: Önce, ilk kez yollarda olmadığı belli, biraz eskimiş beyaz deri valizini. Valizi, gocuk giymiş, yerden bitme arabacı Selifan ile sırtında, efendisinin eskisi olduğu belli, üzerinde çok bol duran setresiyle, ilk bakışta pek ciddi, dudakları ile burnu kocaman, otuz yaşlarında, sevimli uşak Petruşka birlikte getirmişlerdi. Valizin arkasından, Karel kayın ağacından süslemeleri

1 Bal ve baharatla yapılan, sıcak içilen eski bir tür Rus içkisi – ç.n.

olan küçük maun sandığı geldi, sonra kunduraları, çizmeleri ve açık mavi bir kâğıda sarılı kızarmış bir tavuk. Her şey odaya taşındıktan sonra arabacı Selifan atlarla ilgilenmek üzere ahıra gitti. Bu arada uşak Petruşka, ona özgü kokusuyla setresini ve setrenin kokusu sinmiş çeşitli uşak giysisinin bulunduğu çuvalını daha önce getirdiği köpek kulübesini andıran karanlık, daracık dış odada yerleştirmeye çalışıyordu. Üç ayaklı dar bir karyolayı duvara dayamış, otelin sahibinden yalvar yakar aldığı Rus çöreği gibi yamyassı, sert, belki de gene Rus çöreği gibi yağlı, dösekten başka her şeye benzeyen döseği karyolanın üzerine seriyordu.

Uşağı ile arabacısı kendi işlerini yaparken, bey otelin salonuna indi. Bu tür salonların nasıl olduğunu her yolcu çok iyi bilir: hep aynı yağlıboyalı, üst bölümleri pipo dumanından kararmış, otelde geceleleyenlerin, daha çok da çevredeki dükkân sahiplerinin (çünkü onlar iş günlerinde buraya gelir, ünlü çaylarından bir iki bardak içerlerdi) sırtlarını dayadıkları alt bölümleri cilalanmış gibi parlayan duvarlar, aynı isli tavan, ortalıkçının taşıdığı deniz sahiline konmuş kuşlar misali üst üste çay bardağı yığılı tepsiyi ustaca sallayarak aşınmış muşamba döşemede koşuştururken cam saçakları şıngırdayan aynı isli avizeler, duvarlara asılı aynı yağlıboya tablolar... Sözün kısası, her yerde olan şeyler. Burada yalnızca bir fark göze çarpıyordu: Tabloların birindeki meleğin, sanırım okuyucunun hiçbir zaman görmediği kadar iri göğüsleri... Ne var ki, Rusya'ya ne zaman, nereden, kimin getirdiği bilinmeyen eski bazı tablolarda doğanın bu tür oyunlarına rastlanmaktadır. Kimi zaman bizim sanatsever aydınlarımız bile, oda hizmetçilerinin önerilerine uyarak, İtalya'da böyle birçok tablo satın alıp ülkemize getirmişlerdir. Bey kasketini çıkardı, boynundaki parlak renkli yün boyun atkısını çözdü (böyle boyun atkılarını evli erkeklere eşleri kendi elleriyle örerler, onu nasıl bağlayacaklarını onlara güzel güzel anlatırlar. Ama bekâr erkekler için bunları kimin ördüğünü doğrusu bilemiyorum, ancak Tanrı bilir bunu... Ben böyle bir boyun atkısı hiç kullanmadım çünkü). Bey boyun atkısını çıkardıktan sonra kendine yemek ısmarladı. Önce meyha-

nelerin alışılmış yiyeceklerini getirdiler masasına: birkaç hafta kalacak müşteriler için özellikle hazırlanmış lahana çorbası ile börek, kemik ilikli nohut, sosisli lahana, kızartılmış tavuk, salatalık turşusu ve bu tür meyhanelerde hiçbir zaman eksik olmayan tatlı kuru börek. Bütün bu yiyecekler masasına ısıtılmış olarak veya öyle olduğu gibi, soğuk getiriliyordu. Bu arada bey kendisine hizmet eden görevliye ya da meydancıya olur olmaz bir sürü soru soruyordu: “Bu meyhanenin önceki sahibi kimdi, şimdi kim, meyhane iyi para getiriyor muydu, nasıl, patronları büyük bir alçak mıydı?” Meyhane görevlisi onun sorularını genellikle şöyle yanıtlıyordu: “Ah! Evet efendim, büyük bir alçaktır patron.” Günümüzde, Avrupa’nın kültürlü çevrelerinde olduğu gibi, Rusya’nın kültürlü çevrelerinde de meyhanede bir şeyler yerken hizmetliyle sohbet etmeden, hatta bazen onlarla şakalaşmadan yapamayan çok sayıda insan vardır. Gelgelelim, konuğun sordukları hiç de boş şeyler değildi. Valinin, kent meclis başkanının, savcının kim olduğunu olağanüstü ayrıntılı bir biçimde öğrenmeye çalışıyordu. Sözün kısıtı, kentin önemli hiçbir devlet memurunu atlamamıştı. Bu arada kentin büyük toprak sahiplerinin kimler olduğunu, ilgiyle olmasa bile, daha da büyük bir titizlikle öğrenmeye çalışıyordu: Kimin toprağa bağlı kaç köle köylüsü vardı, çiftliği kent dışında neredeydi, nasıl bir insandı, kente ne sıklıkla iniyordu? Bölgenin durumuyla ilgili sorular soruyordu: İlde salgın ateşli hastalıklar, ölümlere neden olan sıtma, çiçek ve buna benzer salgınlar görülüyor muydu? Bütün bunları ayrıntılı, inceden inceye soruyordu. Onunkinin basit bir merak olmadığı belliydi. Beyin davranışlarında bir ağırbaşlılık, ciddiyet vardı ve burnunu olağanüstü gü-rültülü bir biçimde temizliyordu. Bunu nasıl yaptığı belli değildi, ama burnunu temizlerken, gene burnundan borazan sesini andıran bir ses çıkıyordu. Bana sorarsanız, beyin bu son derece masum özelliği meyhane görevlisinde ona karşı büyük bir saygı uyandırıyor. Öyle ki, bu sesi her duyduğunda başını sallayarak saçlarını dalgalandırıyor, daha saygılı bir biçimde hazır ola geçiyor, başını iyice öne eğerek soruyordu: “Bir şey mi emretmişsiniz efendim?” Yemekten sonra bir fincan kahve içti